

címe. A recenzens úgy véli: sajnós, keveset! Amikor a mai oktatás- és kultúrpolitikai elképzelésekkel szembeállítva, akkor azt (is) tapasztalhatja, hogy a külföldi magyar intézetek helyzete egyre nehezebbé válik. Az ösztöndíjak összege évtizedek óta nem változott, a kutatói, tudósképzési feladatok helyébe, elé a propaganda és a „kultúrházi” feladatok kerültek/kerülnek lett légyen a helyszín Bécs, Párizs, Róma vagy Berlin. Míg a később létrejött intézetek – pl. Prága, Varsó stb. – igazán csak tájékoztató és kulturális feladatok ellátására képesek.

Felmerül ezek után – bennem is – a kérdés: lesz-e vajon valaha is olyan állami mecénatúra, amely fontosnak tartja, hogy a fiatal kutatóink lépést tarthassanak más országok hasonló korú kutatóival, és e lépéstartás eredményeként Magyarországon és Magyarországra javára hasznosítják-e majd ismereteiket?

Ujváry Gábor könyve természetesen ezen kérdésekre nem ad választ. A szerző „mindössze” arra vállalkozott, hogy bemutassa a múlt egy darabját, elénk állítva a követhető és követendő példákat, mód-

szereket és eszközöket. A kérdés csak az, hogy lesz-e, van-e aki hasznosítani akarja mindazt, ami a múltból átörökíthető, példaként használható? Mert ha csak végigböngésszük a kötet utolsó harmadát, ahol a szerző jóvoltából a Bécsi Magyar Történelmi Intézet egykori – belső és külső – tagjainak névsorát és a bécsi tartózkodás eredményeként megszületett munkák jegyzékét találja, akkor azt mondhatjuk: lenne mit követnünk, lenne mit hasznosítani! Csak remélni merem, hogy Róma, Bécs, Párizs, Berlin és számos más európai főváros magyar intézetei tanulnak a történelemből!

Ujváry Gábor: *Tudományszervezés – történetkutatás – forráskritika. Klebelsberg Kuno és a Bécsi Magyar Történelmi Intézet. Historia est magistra vitae? Tanultunk a történelemből?* Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr 1996, 260 old.

Szakály Sándor

Beszélő térképek tankönyve

A kelet-közép európai régió 20. század végi nagy politikai, gazdasági, emberi kihívásai új pedagógiai kihívásokat, tartalmi, módszertani megújulásokat is hoznak, illetve igényelnek. Ezek között értelemszerűen a történelem tantárgy megújulása a legszembetűnőbb, amelynek „végterméke” már a 21. századi ember új történelmi szemléletmódját kell megalapozza, formálja. E szemléletmód kialakításának volt példászerű tankönyve – tanári kézikönyve Fischer Ferenc azóta már három kiadást megélt monográfiája (A megosztott világ – IKVA Kiadó), mely megjelenésének pillanatától a legújabbkori történelem tanításának alapműve lett.

A mű megírásával párhuzamosan született a szándék, hogy a korszakot a könyv mellett egy történelmi-politikai atlasz is megelevenítse, s közvetítse a századforduló tanuló, tanárai, de tágabb értelemben mindenki felé, aki tisztán kívánja látni a múltat „a közelgő 21. század kihívásai előtt”.

A most megjelent „térképes könyv” az alapműhöz csatlakozik, ugyanakkor olyan

önálló ismerethordozó, mely az elkövetkező tíz-húsz évben a történelemoktatás minden bizonnyal modellértékű taneszköze, ha úgy tetszik, tankönyve lesz, amely valóban új tartalmi, szemléleti egységén alapszik.

Mint az *Előszóban* olvasható, a huszonkilenc témakör kronológiai rendben, „lap-párokban” tárgyalja az 1941–1991 közötti fél évszázad főbb világtörténelmi, gazdasági

folymatait. A térképek – az atlasz jellegéből adódóan – meghatározó ismeretközvetítő elemmé váltak, melyekhez rövid, a fontosabbnak tartott forrásrészletek illeszkednek. Harmadik, igaz, csak ritkán alkalmazott egységként rövid (szöveges) elemzések is szerepelnek a kiadványban. „A »lap-párok«, illetve az egyes történeti, politikai, gazdasági kérdéskörök általában egy meghatározó, központi térképhez kapcsolódnak, melyet számos kisebb kíséret térkép, grafika, statisztikai ábra vesz körül, kibontva-tágítva az éppen központba álló térkép (történeti esemény) mondanivalóját. Törekedtünk arra, hogy minden egyes nagyobb témakörnél egy vagy több korabeli karikatúra is szerepeljen, hiszen a történelmi eseményeket a karikatúrák sajátos közlési műfajuk által tudják az adott történet lényegét kifejezve megragadni.”

Az atlasz „beszélő” térképei arra tanítják az olvasót, hogy a térkép nemcsak topográfiai adathalmaz, hanem politikai, hadtörténeti, gazdasági, műveltségi történéseket, folyamatokat közöl, mégpedig a globális összefüggések rendszerében. Ráadásul Fischer Ferenc imponáló szerkesztői bravúrral, a magyarországi történeti irodalomban, tankönyvekben szinte kizárólagosan használt statikus, Európa-centrikus térképekkel szemben az adott témának, világpolitikai helyzetnek legmegfelelőbb tájolású térképeket válogatta ki, a számítógépes technikával készített – a magyar

oktatásban mind ez idáig ritkaságszámba menő – speciális világtérképekkel, illetve a hagyományos Mercator-vetület helyett az ugyancsak ritkaságnak számító Peters-vetületben készütekkel együtt.

Így kapnak egészen új szemléletet azok a témák, melyek például a II. világháborút

vagy az Antarktiszon átívelő amerikai-szovjet konfrontációt, az óriási szakadékot a leggazdagabb és legszegényebb államok között, az 1945–1982 közötti hadszíntér-országokat, a balkáni és közel-keleti konfliktusok lényegét mutatják be. Ugyanez a módszer teszi lehetővé, hogy elemzések alapján a szerkesztő-szerző beavassa olvasóit a 21. század várható nagy politikai, gazdaságpolitikai perspektíváiba (Japán a Pax Nipponica jegyében? A 21. század szuperhatalma?; Az Atlantikum évszázadai után a Pacifikus medence lesz a világgazdaság súlypontja?).

Az Előszóban is említett további ismerethordozók nemcsak azért lettek a kiadvány egyenértékű elemei, mert nagyon sok új összefüggést,

adalékokat vonultatnak fel, hanem mert nagy részük a már meglévő, hagyományos, eddig zömében a szakirodalmi, tankönyvi leírásokban rögzített ismeretet rendkívül logikus, közérthető, sőt, ha úgy tetszik, szórakoztató ábrákkal teszik érzékletessé. Ilyenek például azok, amelyek a II. világ-

Az atlasz „beszélő” térképei arra tanítják az olvasót, hogy a térkép nemcsak topográfiai adathalmaz, hanem politikai, hadtörténeti, gazdasági, műveltségi történéseket, folyamatokat közöl, mégpedig a globális összefüggések rendszerében. Ráadásul Fischer Ferenc imponáló szerkesztői bravúrral, a magyarországi történeti irodalomban, tankönyvekben szinte kizárólagosan használt statikus, Európa-centrikus térképekkel szemben az adott témának, világpolitikai helyzetnek legmegfelelőbb tájolású térképeket válogatta ki, a számítógépes technikával készített – a magyar oktatásban mind ez idáig ritkaságszámba menő – speciális világtérképekkel, illetve a hagyományos Mercator-vetület helyett az ugyancsak ritkaságnak számító Peters-vetületben készütekkel együtt.

háború utáni hatalmi mérlegeket vagy a hidegháború globális hatalmi viszonyainak sémáit, az 1989–1990-es kelet-európai dominóhatást, valamint az Európai Közösséget mint gazdasági világhatalmat ábrázolják. (A könnyen taníthatóság-tanulhatóság alapelve nem véletlen, hiszen az anyag válogatásában nem kis része volt a nagy szakmai felkészültséggel, középiskolai oktatási gyakorlattal is rendelkező *Dárday Ágnes* metodikusnak, a szerző feleségének.)

A történelmi-politikai atlasz alapvetően túlmutat tartalmi-műfaji keretein, illetve kilép azok közül, hisz – minden esetben globális értékek közvetítőjeként – felöleli a társadalmi, állampolgári, gazdasági és jogi ismereteket, illetve a gazdasági földrajz és az emberismeret műveltségi területeket. Ezzel pedig a történész-meto-

dikus házaspár – nemzetközi tapasztalatai alapján – olyan „taneszközzel” gyarapította pedagógiai irodalmunkat, mely az „egységes alapokra épülő differenciálás” szellemében, valamennyi iskolatípusban és iskolaszervezetben hasznosítható, beleértve a felsőfokú oktatás intézményeit is, a 21. századi pedagógiai elvárásoknak megfelelően.

Fischer Ferenc: A megosztott világ történelmi-politikai atlasza 1941–1991. Janus Pannonius Tudományegyetem Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Pécs–Budapest 1996.

Sávoly Mária

A tömegkultúra elitesztétikája

Király Jenő kétkötetes munkája az utóbbi idők egyik fontos esztétikai összefoglalásaként tartható számon. Az elmúlt évtizedek elméleti-esztétikai hozadékaival és kulturális szituációkhoz kötődő élményei egyaránt meghatározónak bizonyultak: megjelenítve a hivatalos elitkultúrával szembehelyezkedő nézőpont relevanciáját, valamint ezzel párhuzamosan a tömegkultúra esztétikájának megalkotási esélyét.

Egy nyitott kulturális közegben a művészet felőli világmegértés esélye „világban-való-létünk” alapélményévé válhat. Ennek a lehetőségnek a kiteljesedését, az elméleti és gyakorlati konzekvenciák rétegződését kísérhetjük nyomon e monumentális monográfia áttekintése kapcsán. Elsőként a különböző filozófiai-esztétikai paradigmák természetére kérdezzük rá, majd az egyes műelemzések következményeit értékeljük. Végül pedig arra keresünk választ, hogy miért változott át szükségszerűen a tömegkultúráról szóló filozófiai beszéd elitesztétikai struktúraépítésbe, hogy végső soron miért csak az utóbbi diskurzus keretében vázolható az a kívánatos és egyben ideáltipikus kép, amely mellett szerzőnk leteszi voksát.

Egy nem-euklideszi esztétika fogalmi hálója

Fontos elemzési szempont a különböző szövegekben és egzisztencia megnyilvánulásokban tetten érhető valóságközeliség és lehetőségközeliség. *Valóság és fikció* különbözősége és kapcsolata különös érzékenységgel mutathat rá az adottól való eltávolodás esélyére. Azt érdemes tisztáznunk elsőként, hogy miben áll a fikció jelentősége a kultúra mozgásainak bemérésekor. „A fikció megőrzi a jel jelentő (denotatív és konnotatív) funkcióit, de nem őrzi meg jelölő (referenciális) funkcióját, elválasztja a jelentésfunkciót a jelölés-funkciótól, a kulturális modellt az empirikus realitástól, a cselekvő környezettapasztalat egységeitől, a szemantikai jegyek kom-